

Révész Sándor

Jó reggelt, szabadság!

Egy nappal azután, hogy először nem jelent meg a Népszabadság, képtelen voltam nem megírni, amit Aleppó tragédiájáról írtam volna a lapomba, ha lett volna. Így született meg az első „Jó reggelt!” poszt. Aztán a többi. Hetvenhárom napon át kiváncsítottam jó reggeleket a Facebookon. 2016. december 22-ig. Akkor lejárt a felmondási időm, és megszűntek a munkaviszonyomból adódó publikációs korlátozások. Annak sincs most már akadálya, hogy az egész sorozatot egyben vagy részben közzé tegyem. Teszem. A helyesírási hibáimat javítgattam, ha észrevettem, mást nem tettem. Egyszer-kétszer előfordulhatott, hogy nem a legutolsó változatot mentettem el magamnak, ezért lehetnek itt-ott minimális eltérések attól, ami a Facebookon olvasható. De hát az úgyis lesüllyedt már a Facebook-óceán mélyére. A 2000 által biztosított helyre, melyet nagyon szépen köszönök, a sorozat teljes szövegének kb. az ötöde fér el, a többi a 2000 honlapján lesz olvasható.

Jó reggelt!

Október 11-e van.

Szép napra virradtunk, szürke az ég, esik az eső. Itt az eső, Aleppóban a bomba. Értékeljük ezt a különbséget.

Bassár el-Aszad a saját népét gyilkolja. Itt az ideje, hogy a világ megállítsa a mészárlást és ne keressen több ürügyet a semmittevésre. Ezt írta Bernard Henri-Levy négy évvel ezelőtt, 2012 nyarán, amikor a Kofi Annan-féle első komolyabb béketemertési próbálkozás összeomlott Szíriában, és az összecsapások kiterjedt polgárháborúvá szélesedtek. És ezt olvashattuk tőle most, a *Népszabadság* október 5-ei számában: „Meg kell állítanunk a vérengzést Aleppóban. Bármilyen módon, de véget kell vetnünk a város masszív bombázásának, mely válogatás nélkül szedi áldozatait a katonák és civilek között.”

A két időpont között belehalt a háborúba közel (egyes becslések szerint több mint) 300 ezer ember. Csak talán több mint félszázezer. Túlnyomó-

részt civilek. És elmenekült tömérdek (egyenes becslések szerint 11 millió) ember. Nagyobb részük az országon belül keresi a menedéket, nem idegesíti háborúmentes országok (nem is tudják mennyire) szerencsés polgárait.

Szíriáról és Aleppóról érdekes összeállítás olvasható a *Népszabadság* október 8-ai számában.

Amekkora indulatot kavart a menekültek csekély töredékének átmenő forgalma mifelénk, annyira halvány az érdeklődés a szélesebb közvéleményben Szíria tragédiája iránt. Milliók lelkiismeretét lehet megnyugtatni azzal, hogy a „problémát” ott kell megoldani, ahol keletkezik, de igen szűk kört foglalkoztatnak a „megoldás” lehetőségei, fájdalmai, dilemmái és költségei.

A beavatkozás nem lett könnyebb, mint lett volna úgy negyedmillió halottal és magyarországnyi menekülttel ezelőtt. Éppen akkor lett volna a legkönnyebb, amikor Henri-Levy és társai elkezdték hányni a borsót a falra. Ha Henri-Levy-nek a balkáni háború és Sarajevó jut eszébe Szíriáról és Aleppóról, akkor nekünk, akiknek a küszöbéig ért az a háború, pláne eszünkbe kell jusszon, hány ember életébe kerültek ott a nemzetközi semmittevés évei.

Szíriában még nincs elég halott? Kéne még egy szír Srebrenica is?

Nem kell hozzá szakértőnek lenni, a hülye is látja, hogy nincs jó megoldás. És akkor? Akkor jöjjön a legrosszabb?

A daytoni megállapodást részben tömeggyilkosokkal, háborús bűnösökkel kötötték meg, teljesen lehetetlen államalakulat lett belőle Boszniában, nem is zárt ki minden összecsapást, évekkal később még bombázni kellett a NATO-nak a nagyobb szabású koszovói népiertás elkerülése végett, és a népiertás elkerülésével egy nagyon zúrós és nagyon kevésbé életképes állam keletkezett...

És mégis. Mennyivel jobb, hogy megszületett az a béke, mintha nem született volna meg. A különbség sok-sok el nem halt halál, át nem élt szenvedés és veszteség. Csak persze a bekövetkezett halál konkrét, a be nem következett pedig személytelen.

A minszki megállapodás sem hozott tartós megoldást Ukrajnában, a halottak számát nem csökkentette nullára, a maláj gép tragédiája is megtörtént, a Krímet is befalta Oroszország, de mégis: Minszkben Hollande és Merkel főszereplésével mégiscsak megelőzték a sokkal rosszabbat.

Ha nincs jó megoldás, akkor jó lelkiismeret sem lehet. És akkor jó lelkiismerettel senki nem őrizheti a jó lelkiismeretét. A legnagyobb lelkiismeretlenség-lelkiismeretünk védelmében elutasítani, ellenezni, destruktív kritikával szétcincálni mindent, amit elfogadni csak háborgó lelkiismerettel lehet. Sem lelkiismeretben, sem fegyvernagyugtatásban nincs jobb a legkevésbé rossznál. És a leggyorsabbnál. Mert holnap is jönnek a bombázók, és meghalnak, akik ma még élnek.

Jó reggelt!

Október 19-e van.

Ma is emlékeztethetnék gyilkosokra és öngyilkosokra. A lengyel kommunista titkosszolgálat ezen a napon gyilkolta meg Jerzy Popieluszkot 1984-ben. 1944-ben pedig, a nyilas hatalomátvétel után négy nappal ezen a napon lett öngyilkos (egy nappal Dr. Horváth István után) Kőnig Dénes matematikus. De most nem róluk lesz szó.

Hanem arról, hogy 1935-ben ezen a napon vezetett be gazdasági szankciókat a Népszövetség Olaszország ellen Etiópia megtámadása miatt. Olaszország a legszebb reményekkel figyelte csapatai előretörését Afrikában. Gazdaggá teszi Itáliát a végtelen lehetőségeket nyújtó, termékeny Etiópia, és közben az európai keresztény kultúra civilizációs küldetését is beteljesíti az immáron erős, egységes és hatékony fasiszta állam. Ebben hitt az ország nagy-nagy többsége. A katolikus egyház minden eszközével terjesztette ezt a hitet. Keresztény misszióként mutatta be híveinek Etiópia lerohanását. Etiópiában a IV. század óta államvallás volt a kereszténység. A fegyvertelen lakosság tömeges legyilkolásának rengeteg keresztény hívő és pap esett áldozatul. A legfontosabb etióp (kopt) keresztény központban, az ősi Debrá Libanós kolostorban mindenkit kiirtottak, akit értek. Az olasz hivatalos adatok szerint is több mint 400 szerzetest lőttek ott agyon egyetlen megtorló akció keretében.

Etiópiát lényegében a repülőgépekről szétpermetezett mustárgázzal, a legsűrűbben lakott területekre irányított folyamatos halálesővel hódították meg.

1936. június 30-án Hailé Szelaszié császár Genfben a Népszövetség előtt részletesen beszámolt az Etiópiában elkövetett bestiális népirtásról: „Én magam azért jöttem el, hogy tanúbizonyságot tegyek a népem ellen elkövetett rémtettekről, és figyelmeztessem Európát, milyen sors vár rá, ha fejet hajt a kész tények előtt.” A Népszövetség azonban tudomásul vette az Etiópia elgázosításával előállított „kész tényeket”. Megszavazta az Olaszország elleni szankciók feloldását. Európa fejet hajtott, és tudjuk, milyen sors várt rá.

Jó reggelt!

Október 25-e van. Ezen a napon született Liska Tibor 1925-ben. A tavalyi október 25-én, születésének 90. évfordulóján a *Népszabadság* egy szót sem írt róla. Tudniillik vasárnap volt. És ezért október 24-én, szombaton jelent meg a Fórumban Lengyel László remek és szenvedélyes írása ifjúságom hősről.

Akkortól tudtam, mit akarok ahelyett, ami van, amikor bekerültem a liskaisták körébe és elolvastam kéziratban Liska *Ökonosztátját*.

Liska a létező szocializmus és a létező kapitalizmus lényegét tagadta. És azt állította, elgondolható és meg-

valósítható egy olyan rendszer, mely nemhogy a tökéletesen irracionális és abszurd szocialista tervgazdaságnál, de a kapitalista piacgazdaságnál is sokkal piaciabb, sokkal hatékonyabb, sokkal igazságosabb és sokkal humánusabb. Mert a versenyben mindenki egyenlő feltételekkel indul, nem pedig azokkal a meghatározó előnyökkel és hátrányokkal, amelyek a születés véletlenéből adódnak, az emberhez méltó lét alapfeltételeit pedig azoknak is biztosítják, akik a versenyben elbuknak vagy nem is akarnak abba beszállni.

Egy ilyen rendszer az összes létezőnél több szabadságot, több demokráciát biztosít az egyenjogú és a többiekénél csak saját jogon gazdagabb vagy szegényebb autonóm polgárok számára, kiknek élete fölött sokkal kevésbé uralkodik az állam, mint a létező rendszerekben.

A rendszerváltás bizonyos pontján be kellett látnom, hogy ilyen „a priori” rendszerre nincs tömeges kereslet, nincs rá támogatás, erő, történelmi lehetőség. A létező diktatúrát csak a létező kapitalista demokráciával lehet leváltani.

Akik ezt nem tudták elfogadni, mint pl. egykori barátom, Síklaky István, nagyon rossz útra sodródtak vagy belehaltak, mint Liska maga.

A *Népszabadság*ban a diktatúra alkonyáig, 1988 májusáig egyetlen érdemi szó nem jelent meg arról az alternatíváról, melyet Liska képviselt. Akkor jött egy szerény recenzió

a negyedszázados késéssel kiadott *Ökonosztátról*. A pártállami *Népszabadság*nak – a most fölszámolt *Népszabadság* ellentétének – volt oka Liskáról hallgatni: „Az 1956-os forradalom megváltásként érkezett számára. Örökké mozgó, bőrébe nem férő, vakmerő és a tekintélyeket gyomorból utáló plebejus volt: rühellte a rendszer ilyen-olyan úr-elvtársait. Beválasztották munkahelye forradalmi bizottságába, agitált és szervezett – új, másfajta szocialista világot akart.” (Lengyel László: A szabadság közigazdaságtana – Liska Tibor kilencven, *Népszabadság*, 2015. október 24.)

Jó reggelt!

Október 27-e van. Rotterdami Erasmus születésének 550. évfordulója. Fattyú is volt, meleg is volt, az egységes Európa gondolatának és a szexuális nevelésnek az úttörője is volt, a független, autonóm, mindennel szemben kritikus értelmiségi prototípusa volt, hazánk gondviselőinek tehát minden okuk megvan rá, hogy ünnepeljék őt. És nem kaphatott volna méltóbb nevet az övénél az EU leg-távlatosabb programja, melynek keretében félmillió diák tanul külhonban, hogy létrejöjjön belőlük az egymással ismerős, egységes európai értelmiség.

Ma már sok mindent tudunk Erasmus életéről. Már a tanítványaihoz, szerzetestársaihoz írott lángoló szerelmes levelei is megjelentek. Előtünk áll az a drámai életút, amely

elvezetett a gyűlölt teológiai tanulmányokon, szerzetesi rabságon, előítéleteken, a tanítványoknak és mecénásoknak való kiszolgáltatottság nehéz évein át az alkotói függetlenségig. Erasmus folyamatosan utálta magát, amiért hízelgő ajánlásokkal kellett protektorokra vadásznia, folyvást olyan kötelezettségeket kellett vállalnia, amelyektől irtózott, s amelyektől aztán mindenáron szabadulni próbált. De végül sok-sok küzdelmen és megaláztatáson át, visszautasítva minden gúzsba kötő, lukratív ajánlatot, kiharcolta magának az autonóm alkotó létet. Ő volt az első és sokáig az egyetlen alkotó szellem Európában, akinek ez sikerült, aki megélt abból, hogy írt és gondolkodott, akit megvédett Svájc, és aki félezer emberrel levelezve összefűzte Európa érdekes szellemeit.

Az uralkodók „csak olyan embert engednek színük elé, aki kellemes dolgokat tud mondani, nehogy nyugtalanságot keltsen bennük. Meg vannak ők arról győződve, hogy a fejedelem tökéletesen betölti szerepét, ha állandóan vadászik, pompás paripákat nevel, ha a maga hasznára áruba bocsátja a főhivatalokat, ha naponta új ötleteket talál ki, melyekkel a polgárok vagyonát apaszthatja” (*A Balgaság dicsérete – a királyokról*, Kardos Tibor fordítása).

„Nincs náluk meghunyászkodóbb, szolgálalkúbb, ízetlenebb, elvetemültebb, mégis legelsőeknek igyekeznek látszani. De egy dologban igen sze-

rények: meglegszenek vele, ha az aranyat, drágakövet, bíbort, meg az erényeknek és bölcsességnek egyéb jelképeit csupán külsőleg aggatják magukra, magukra az erényekre törekvést azonban átengedik másoknak” (*A Balgaság dicsérete – az udvaroncokról*).

Jó reggelt!

Október 28-a van. Ez volt sokáig Olaszország legnagyobb nemzeti ünnepe. A Marcia su Roma évfordulója. A Mussolini-rezsim születésnapja. Ezen a napon tagadta meg a király a kormány egyhangú határozatának az aláírását, miszerint ki kellett volna hirdetni a szükségállapotot és a hadsereggel szétveretni azt a tizenvalahányezer, nagyrészt fegyvertelen fasiszta rohamosztagot, akik a vártnál sokkal kisebb létszámban gyülekeztek a főváros körül. A többiek be voltak szarva, hogy jön a sereg, és szét lesznek verve. A fasiszta squadristák leginkább létszámfölényben szerettek verni és gyilkolni, lehetőleg rendőri és prefektusi támogatással.

Arra a hírre, hogy a király reszketni méltóztatik, a kormány pedig lemond, rögvést kitódultak az utcára a fasiszták szerte az országban. Róma utcáit meg akkor árasztották el, amikor Mussolini már ki volt nevezve kormányfőnek. Akkor már mindenki kinyalta a seggüket. Az éttermekben meg – pláne – a bordélyházakban ingyen kiszolgálták, megettették és

leszopták azokat, akik felmutatták a fasiszta párttagsági igazolványukat.

A rohamosztagosok kifosztották és felégették a nekik nem tetsző lapok szerkesztőségeit, megtámadták a velük szembenálló közéleti személyiségeket és földúlták a lakásaikat.

A Trevi téren könyveket égettek. A fasisztákkal szövetséges, de azért nem egészen fekete-, csupán kékinges nacionalista szervezethez tartozó 16 éves Antonio Dini lekapta a könyvmáglyáról Aretino négyszáz éves komédiáit. Azonnal ott termett egy furkósbotos fasiszta, hogy dobja csak vissza, mert az egy felforgató anyag, amit el kell égetni, ne lehessen többé hasznára a kommunistáknak. A történet jól végződött. A fasiszta végül csak megengedte, hogy a diák Aretinóval együtt távozzék, Antonio meg azután boldogan parádézott a fasisztákkal az ünneplő tömegben, igazi hősnek érezte magát, midőn virágot szórtak rájuk, a haza megmentőire a lelkes honleányok.

Az igazi vérfasiszták azonban csatlódottak voltak. Látták, hogy nincs is semmiféle valódi harc, ők a forradalmi vérszomjukkal csupán a liberálisokkal való kiegyezéshez asszisztálnak.

Miután az összes többi politikai tömb szétesett és ellehetetlenült, a liberálisok jelentős része is úgy gondolta, hogy csak a fasiszták teremthetik meg azt a rendet, amelyre aztán föl lehet majd építeni egy működőképes liberális Olaszországot. (A novemberi *Mozgó Világ*ban jelenik majd meg,

Mire jó a hit? címmel az az elég terjedelmes dolgozatom, amelyet Ch. Duggan *A bódult nemzet* című könyve kapcsán írtam az akkori liberálisok – Croce, Einaudi, Albertini stb. – végzetes szerepéről meg arról, hogy miért imádta Itália apraja-nagyja, ameddig csak lehetett, azt a diktátort, aki a világon mindenben kudarcot vallott, amiben csak vallhatott.)

Jó reggelt!

Hiába van ma november 12-e, Tadeusz Borowski 96. születésnapja, az ő éppoly szörnyű, mint amilyen rövid életéről és ólomsúlyú életművéről, a dermesztő *Kövilágról* nem fogok most írni, mert kitört belőlem a megmondóember, és nem tudom visszatartani attól, hogy a mai nap birtokosain át lépve megmondja a tutit a jelenkori Magyarország sorskérdéséről: Kell-e turkálni egy homofób náci pártelnök nadrágjában vagy nem kell. Előre elárulom, hogy kell – ha etikusan lehet.

Mert ha Vona Gábor – föltéve, de nem állítva – meleg (is), akkor nem lehet úgy meleg, mint Guido Westerwelle (Isten nyugosztalja), hanem csak úgy, mint az SA vezetője, Ernst Röhm, aki a hosszú kések éjszakájából a pokolban ébredt föl.

Hogy iszik-e valaki bort vagy nem iszik, addig magánügy, amíg nem prédikál vizet. Ha viszont prédikál, akkor a borivás az ő hitelességének alapkérdése lesz. A bortilalom hívei és ellenzői számára egyaránt.

Vona nemrég a *Magyar Idők*ben szögezte le, hogy a demokráciának „vannak határai”, és a homoszexualitás ezen határokon túl van. Ő nevezte az SZDSZ elnökét Fodor Gabriellának. Ő fogalmazott úgy a Magyar Gárda (a Magyar SA) elnökeként Gyulán, a „hideg büszkeség napján”, hogy „az aberrált és homoszexuális felvonulókat nyugodtan nevezhetjük buziknak”. Ő vezényelte azt a náci bandát, mely elmegőgyintézetbe való deviáns, szaporodásra képtelen hordának minősítette a melegfelvonulás résztvevőit.

A TV₂-vel (azaz Orbán Viktorral) nem az a baj, hogy Vona esetleges melegségét közügynek tekinti, hanem egyrészt az, hogy ezt vele egy – homofób – platformon teszi, másrészt pedig az, hogy Orbán vazallsai a médiában is fölrúgnak minden etikai normát, mert miért pont ott ne rúgnak föl őket, amikor az inkorrekt és etikátlan beszédmód és harcmodor az új világukban alapkövetelmény.

Egy forrás nem forrás, Terry Black szava semmilyen érzékeny ügyben nem lehet elég arra, hogy a nyilvánosság elé álljanak vele. Ha vannak nyomok, nevek, helyszínek, amelyek alapján van remény tények feltáráására, információk kellő megerősítésére, akkor ezt a nyomot lehet követni, és kellőképpen megerősített információkkal elő lehet állni.

A homoszexualitás gyakorlásának és elítélésének szabadsága ugyanaz a szabadság. A homoszexualitást va-

lamennyi monoteista vallás bűnnek tekinti, a vallásszabadság, a lelkiismereti szabadság alapfeltétele, hogy azt szabadon bűnnek lehessen tekinteni, és ezt a nézetet a nyilvánosság előtt háborítatlanul lehessen képviselni. Ha valaki a homoszexualitást gyakorolja a nyilvánosság háta megett, miközben elítéli nyilvánosan, akkor az ő hitelessége az ő közösségén belül kérdésessé, „üggyé” válhat. A közélet egészére ez csak azok esetében tartozik, akik a melegnek állami és törvényes elnyomását, hatósági megkülönböztetését, diszkriminálását, a családalapítás, a gyereknevelés jogától való megfosztását követelik vagy biztosítják. Mint Orbán Viktor, Szájer József, Kocsis Máté, Vona Gábor, Ernst Röhm.

Jó reggelt!

November 13-a van és vasárnap.

Tavaly novemberben 13-a volt és péntek. Párizsban kis híján másfél száz embert ölt meg és közel százat sebesített meg súlyosan az Iszlám Állam által szervezett és Európában született, uniós állampolgárok által végrehajtott merényletsorozat este 21.20 és 22.00 között. Lőttek és robbantottak hat helyszínen. Színházban, focistadionban, étteremben.

Erre a borzalmas napra átjött Európába az Iszlám Állammal folytatott háború. Melybe Szíriában és Irakban egy-egy átlagos napon ennél kicsit többen halnak bele.

Franciaország megmutatta, hogy a terror és a félelem nem töri meg. François Hollande elnök a támadássorozat után megerősítette, hogy Franciaország tudja, mi a kötelessége, és nem változtat azon az elhatározásán, hogy a következő két évben 30 ezer szíriai menekültet fogad be. Ezt a bejelentést fölállva ünnepelték a franciaországi polgármesterek összefoglalójában.

A *Népszabadság* hétfői száma kiemelkedő teljesítmény volt a magyar sajtóban. A címlaptól a *Fórum* rovatig hatalmas, gazdag, szemléletes és tanulságos anyagot adtunk. Elszántan életpárti és szabadságpárti szellemben. „Párizs nem hajlandó félni” főcímmel. „Tömegek állnak ki a szabadságért” felcímmel. „Az ember nem adhatja meg magát a félelemnek. Persze én is félek. De nem állhat meg az életem” – egy Benjamin nevű fiatalember ezen szavaival kezdődött egyik kiküldött tudósítónk, Körösi Ivett írása a címlapon. „Kora estére már úgy tűnt, szinte egész Párizs utcára vonult... így demonstráltak az itt élők, hogy nem félnek az erőszaktól.” Ezzel zárult másik kiküldött tudósítónk, Kovács Klára cikke. „Mégis van a párizsiakban életöröm és összetartás”, írta Dési András. „Ilyenek a franciák”, nem „engedik kibillenteni magukat megszokott életük menétéből, kényesek szabadságjogaikra, kiharcolt vívmányaikra” – olvassuk Seres Attilától a *Fórum* rovatban. Gergely Márton a terroristák által

szétlőtt, általa is ismert, kis kambozsai étteremről írt, mely „nem volt semminek sem a szimbóluma” 2015. november 13-ig, azóta meg azt a jelentést hordozza, hogy nincs semleges hely, bárhol elérhet a terror. Célpont az egész világ. Én a publimban az egyik legtekintélyesebb szunnita vezető, a párizsi terrortámadások után is azonnal föllépő Ahmad Tajjib nagy imám által kezdeményezett keresztény-izlám konferencia zárónyilatkozatából idéztem: „Minden olyan fegyveres csoport és szektáriánus milícia bűnös gondolatban és lázadó viselkedésben, amelyik a gyűlöletet és a terrorizmust használja – hibásan – a vallási vélemények alátámasztására. Ez egyáltalán nem az igazi iszlám. A hívők terrorizálása, az ártatlanok legyilkolása... emberiség elleni bűn.”

Jó reggelt!

November 15-e van. Két üldözött pap halt meg ezen a napon. Dávid Ferenc, az unitárius egyház megalapítója a dévai várbörtönben 1579-ben, egy évtizeddel azután, hogy vallásbékét hirdettek Tordán, ami nem vonatkozott azokra, akik nem hagytak föl az igazság keresésével.

A nagy erdélyi drámairodalomban a kereszténység számos ága és korszaka szolgálta a hatalom természetének kegyetlen kutatását Székely Jánostól Sütő Andrásig. Minden magyarok között honos keresztény ágazatnak

volt rá súlyos oka, hogy sértve érezze magát a legsúlyosabb szavú erdélyi írók által. Páskándi Vendégségében Dávid Ferenc így beszél: „A katolikus egyház mérget kevert nektek, mert félremagyarázta Jézus szavait, feltámadásról beszélt, mintha Jézus nem ember lenne, nem közülünk való lenne. Így elvette tőlünk az egyetlen reményt a krisztusi élethez, aki olyan ember volt, mint én, vagy te, vagy bárki más.”

A másik üldözött pap a katolikus egyházban „keverte a mérget”. A zsámbéki plébánián zárta le hosszú életét 1965-ben ezen a napon (egyres források szerint meg két nappal korábban) Zadavec Izván püspök, akit a hatvanas évek elején megélénkült vallásüldözés során sűrűn zaklatott a rendőrség. Volt is miért. Például azért, mert ő szentelte föl a szemináriumból kirúgott kispapokat, akik nem szolgáltatták be a gerincüket a diktatúrának.

Zadavec püspök azonban nemcsak üldözött, hanem üldözött is. Mindenkit, aki nem volt magyar és keresztény. Azt hirdette: egy évzredes bűne volt a magyarságnak, ti. hogy megtúrta az országában azokat, akik nem voltak magyarok. Mert ebben az országban „csak magyaroknak van joga”. Az internacionalista bitangoknak meg pláne nincs. Ott állt ő ellenállhatatlan, szenvedélyes szónoklataival és hatalmas szervező erejével szilárdan a fehér terror legbrutálisabb gyilkosai mögött is. Jelen

volt a legszélsőségesebb fajvédő szervezetekben. Elkerülhetetlennek ítélte „a konszolidálás előtt” a pogromokat. Megáldotta és támogatta a frankhamisítókat. Akkor (is) magasztalta Prónayt és Osztenturgot, akiknek „nagyon sokat köszönhet a magyar nemzeti megújulás”, amikor már a vezérletükkel elkövetett rablások, gyilkosságok, pogromok, rémtettek, terrorakciók annyira lelepleződtek, hogy a kormányfőnek is el kellett ítélnie azokat a parlamentben.

A szigorú és teljes zsidómentesség követelménye az általa szenvedélyesen képviselt fajvédő mozgalomban kiválóan összefért azzal, hogy olyanak szerette volna látni a saját népét, amilyenek a „síránkozó falnál” síránkozó zsidókat látta Jeruzsálemben: „nagyon megrendített az ősi hitnek és nemzeti érzésnek e megnyilvánulása... És elszállt a lelkem... Látni szerettem volna lélekkel egy népet, mely elvesztette hazája nagy részét – a Kárpátok köveire borulva sírni.”

Zadavec pontosan azt szerette a zsidóban „a zsidónak járó” részben, amit gyűlölt benne a zsidónak nem járó részben. A világegyetemben nincs egyetem, csak a részek érvényesek. Mindenkinek csak a maga része jár, az meg csak neki jár. Az emberiségnek nincs egésze, minden rész az egész fölött áll. Ezért kell mindenkit a maga részében áldani, és a maga részéből mindenki mást kiirtani. Az antiszemitizmus és a filozemitizmus, az antibármi és a filobármi ugyanar-

ra az alapra épül. A partikularizmus rémuralmára.

Jó reggelt!

December elseje van. Ezen a napon tartották 1918-ban Gyulafehérvárott a magyarországi románok nemzetgyűlését, melyen kimondták „az összes románok és románlakta területek” Romániával való egyesülését. Ez Románia nemzeti ünnepe.

A pesti napilapok tudósítói beszámoltak arról a hatalmas lelkesedésről, amely előntötte eme dús történelmű város utcáit és tereit. Zászlóerdő, énekszó, hatalmas tömeg és tömegszenvedély.

Az Erdéllyel való Unió követelésének alapja hasonlóképp szenvedélyes magyar tömegek által 1848-ban és 1867-ben ugyancsak az összes magyarok és magyarlakta területek Magyarországgal való egyesítésének célja volt, s ez a cél nemigen esett egybe az Erdély lakosságának kb. 70 százalékát alkotó román és szász nemzetiség törekvéseivel.

A gyulafehérvári nemzetgyűlés határozata kifejezte „háláját és csodálatát... az ántánt iránt, mely megmentette a civilizációt a barbároktól”, ti. azon barbároktól, kik rabságban tartották a monarchia nemzeteit, a „cseh-szlovák, a német-osztrák(!), a jugoszláv, a lengyel és a rutén népet”.

Ezt a napot közel egy évszázada illetéktelenül ünnepli Románia mint „egységes nemzetállam”. A gyula-

fehérvári határozat ugyanis nem nemzetállami alapokon áll, hanem az együttélő nemzetek egyenjogúságának és autonómiájának alapján: „teljes nemzeti szabadság az összes népeknek, amelyek saját anyanyelvükön tanulhatnak, igazgathatják magukat és képviseltethetik magukat az összes törvényalkotta testületekben. A román állam összes népei vallásszabadságot élveznek. Egy teljesen demokratikus uralom életre hívása az egész vonalon; általános, egyenlő, titkos, közvetlen, községenkénti, proporcionális választói jog minden 21 éves férfi és nő számára; egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság”.

Az a Románia, mellyel a magyarországi románok egyesülni kívántak, a legkevésbé sem ilyen volt, és persze soha nem is lett ilyen. A Vasile Goldis által vezetett román szociáldemokraták és általában a román demokraták egyáltalán nem a létező Romániával, hanem egy egyáltalán nem létezővel óhajtottak egyesülni. Az idézett passzusokat ők erőltették bele írott malasztnak a gyulafehérvári határozatba a Központi Román Nemzeti Tanács november 30-i ülésén, mert máskülönben másnap nem lett volna „nemzeti egység”.

A mai reggelen több mint másfél hónap után ismét kiballaghattam a postaládához napilapért. Miután ló már nincs – a *Népszaváért*. 1918-ban viszont a *Népszava* volt a ló. Nagy és szenvedélyes vezércikk jelent meg abban december 3-án Gyulafehérvár

címmel: „A románok meg akarják ismételni a világháború után ugyanazt, ami a világháború befejezte előtt volt Magyarországon. A színdarab ugyanaz maradna, csak a szerepeket játszánák mások. A világháború befejezése előtt Erdélyben és Magyarország románlakta vidékein az elnyomó szerepét a magyar játszotta. Ezt a szerepet szeretnék most a románok játszani. S ha a magyar uralkodó osztály az elnyomó szerepét ehhez a szerephez méltó brutalitással játszotta, megvan a garanciánk arra, hogy a román uralkodó osztály még nagyobb brutalitással fogja játszani. (...) S mikor a magyar népköztársaság a legáltalánosabb választójogot, a legteljesebb egyesületi és gyűlekezési szabadságot, a tiszta sajtószabadságot, a nyolc órai munkaidőt, a gyökeres agrárreformot proklamálja, akkor Magyarország románjai lelkesen csatlakoznak ahhoz a Romániához, ahol csonka a választójog, nincs meg az egyesülés és gyűlekezés szabadsága, rabláncban a sajtó, elnyomva minden munkásmozgalom, a paraszt jobbágy, a zsidó sárgafoltos, ahol a forradalom helyett a sötét középkor uralkodik.”

Aztán persze nem lett demokrácia sem itt, sem ott, se magyarnak, se románának, se senkinek.

Jó reggelt!

December 5-e van. 2004-ben ezen a napon népszavazást rendeztek Magyarországon. A kommunisták a

kórházak privatizációjának tilalmát kezdeményezték, a Magyarok – Patrubby Miklós vezette – Világszövetsége pedig azt, hogy a Magyarországon élni nem kívánó magyarok is kapjanak magyarországi állampolgárságot.

A nyolcmillió jogosultból hárommillió szavazott, kétmillió a kórházprivatizáció ellen, másfél milliőnél kicsit többen az állampolgárság megadása mellett, kicsit kevesebben ellene. Félmillió szavazat hiányzott ahhoz, hogy a népszavazás az állampolgárság ügyében is eredményes legyen.

A Fidesz publicistái az eredményből levonták azt a következtetést, hogy a magyarok túlnyomó része immár nem magyar, hanem hazájának és nemzetének ellensége.

A Fidesz korábban a kommunisták adáz ellenségeként lépett föl, és törvényt alkotott a kórházak privatizációjáról. Sötét eszközökkel és hatalmi zsarolással próbálta megakadályozni, hogy a finoman fogalmazva dubiózus Patrubby irányítása alá kerüljön a Világszövetség, melynek működését Orbán Viktor 2000-ben „nemzetpolitikai értelemben kockázati tényezőnek nevezte”. Nem csupán azért, mert a Világszövetség még a MIÉP-től is „jobbra” állt, hanem pontosan azért, mert a külhoni magyaroknak kettős állampolgárságot követelt, és ennek érdekében nagyszabású aláírási akciókat támogatott a külhoni magyarok körében.

Duray Miklós 2000. november 18-án azt írta a *Magyar Nemzet*-ben, hogy a külhoni állampolgárság teljesíthetetlen követelése súlyosan veszélyezteti Magyarország bel- és külpolitikai érdekeit, belpolitikai válságot idéz elő, egyetlen célja a magyar útlevel megszerzése; akik ezzel a követeléssel lépnek föl, az Orbán-kormányt támadják, és olyan célokat fogalmaznak meg, amelyeket „ellenséges titkosügynökségek” szoktak. Tőkés László is ezen a véleményen volt.

Négy évvel később a Fidesz az általa nemzetellenesnek tekintett kezdeményezők és követelések élére állt, azt hirdette elemi nemzeti érdekek, amit korábban a nemzet elemi érdekeivel szembenállónak hirdetett, és fordítva. Duray személyesen is ezt tette. Azt nyilatkozta, hogy most aztán elválik a szar a májtól. Így vált el Duray, Tőkés és a Fidesz korábbi önmagától.

Továbbá a demokrácia normáival összeegyeztethetetlennek és törvénytelennek minősítették, hogy a kormány a népszavazás ügyében kampányt folytat, és közpénzen befolyásolja az embereket. A Gyurcsány-kormány pedig az önzésre és a szolidaritás hiányára építő, primitív kampányt folytatott. Légből kapott számokkal riogatta a lakosságot, hogy mennyi sok pénzünkbe kerülne, ha a külhoni magyarok állampolgárságot kapnának. Ezzel a hazugsággal a Fidesz azt a hazugságot állította szembe, hogy most, „Mikuláskor” teljesen

ingyen tehetünk jót nemzetársainkkal. A derék keresztények nem emlékeztek rá, hogy Szent Miklós éppen ezzel a legnagyobb anyagi áldozatkészség vállalásával tette a jót.

Én a *Népszabadság* 2004. november 24-i számában fölidéztem a Fidesz kísértetét, és leszögeztem, hogy ebben a vitában „a Fidesz érvelhetne a legtisztábban és leghitelesebben”. Ha létezne. Ha létezne az a Fidesz, mely 1990–1992-ben létezett, mely a leghatározottabban elutasította az államnemzeti és nemzetállami felfogást, és azzal együtt természetesen a nemzethez tartozás és az állampolgárság összekapcsolását is. A Fidesz vezetői azonban kitagadták a múltjukat, egykori jobbik önmagukat a nemzetből.

Akkor ezt írtam, és ma is ezt írnám: „Az a következetes emberi jogi szemlélet, amit a demokratikus ellenzék hagyományát követve hajdanán a Fidesz is képviselt, mára már csaknem kihalt. Ebből a szemléletből az következik, hogy Magyarországnak igenis súlyos anyagi áldozatokat és konfliktusokat kell vállalnia azért is, hogy a szomszédos országok magyarsága egyenrangú állampolgárként, egyéni és kollektív kisebbségi jogainak birtokában élhessen más országban, más ország állampolgáraként, és azért is, hogy befogadja azokat, akiknek ebből a küzdelemből elégük van, és Magyarországon akarnak élni magyar állampolgárként. A kormány úgy tesz és úgy számol, mintha komolyan venné, hogy több

százezer ilyen állampolgár lehet. De ha így számol, és ezt vállalhatatlannak tartja, akkor nemcsak a kettős állampolgárság megadását tartja annak, hanem az 'egyes' állampolgárságát is azok számára, akik átjönnének. Mindenki mélyen hallgat arról, hogy Igent mondanának őrájuk vagy Nemet. A határokon belül azért hallgatnak erről, mert tartanak tőle (gyáván és joggal), hogy a nemzeti lelkesedésből nemzeti közöny lesz, amint pénzről van szó; a határokon kívül pedig azért, hogy ne kelljen bevallani: nem érzelmi, nem szimbolikus okokból szeretnének kettős állampolgárságot, hanem azért, hogy áttelepülhessenek (pláne gyermekeik), amikor kívánnak, vagy amikor muszáj. Görbe útra kényszerülnek, mert az egyenes úton nem számíthatnak Magyarország népének és pártjainak áldozatkész szolidaritására.”

Azóta csupán annyi történt, hogy Magyarország minden vonzerejét elvesztette a szülőföldjükről elvándorló magyarok számára, akik ma már az EU-n belüli Romániából, Szlovákiából és az EU-n kívüli Szerbiából is oda mennek a bárhány állampolgárságukkal, ahová akarnak, és persze hogy nem Orbán Viktor – szavazataikkal megerősített – birodalmába akarnak.

Jó reggelt!

December 6-a van. Ezen a napon két szent halálozott el Ázsiában. Miklós

püspök (cseh magyarul Mikulás) 1673 évvel ezelőtt és egy buddhista szent, Bhimráo Rámdzsi Ámbédkar 60 évvel ezelőtt.

Miklós a társadalom legfelső rétegébe született bele, Ámbédkar pedig a legalsóba. Miklósról sokat tud Európa, Ámbédkarról keveset. Tavasszal, születésének 125. évfordulóján állították föl az első szobrát Európában. Sajóközán. A róla elnevezett és követői által fenntartott iskolában. Követői többek között azért alapítják és tartják fenn iskoláikat a legnehezebb körülmények között is, hogy minél többen követhessék Ámbédkart, a társadalom legalsó rétegéből a nagy tudású és nagy hatású értelmiségiek és a „méltóságot mindenkinek” (Solt Ottilia) jelszavával fellépő emberi jogi harcosok útján.

Dr. Ámbédkar Madhja Prades államban született. A hindu kasztrendszer alatti dalit családba szülte bele Ámbédkart az anyukája tizenötödik gyerekeknek. Az érinthetetlen dalitoknak kizárólag szegregált iskolák jutottak és minimális tanári figyelem. Dr. Ámbédkar azért kerülhetett be a magasabb kasztoknak fenntartott állami iskolába, mert az apja az angolok indiai hadseregében szolgált hadnagyként, az angoloknál pedig a dalitság nem volt kizáró ok.

A dalit gyerekek az iskolában nem érthettek az iskolapadhoz, kenderzsákon ültek. Nem érthettek a vizeskancsóhoz, akkor ihattak, ha a pedellus szíveskedett a vizet a szájukba önteni.

Ámbédkar volt a bombay-i gimnáziumban az egyetlen dalit. Nős emberként érettségizett, miután 15 éves korában hozzáadtak egy 9 éves lányt. Az egész közösség megünnepelte, amikor közülük elsőként bejutott a főiskolára. Aztán egy maharadzsa ösztöndíjával tanult a Columbián és a London School of Economics-on.

A húszas-harmincas években Dr. Ámbédkar hatalmas, erőszakmentes, antiszegregációs tiltakozó mozgalmakat szervezett és vezetett a kitzasztottak jogaiért, hogy használhassák a városi vízműveket, és beengedjék őket a többség által látogatott templomokba, iskolákba. Nyilvánosan elégette a dalitok kirekesztését megalapozó hindu szent iratot.

Az angolok és a függetlenségi mozgalom vezetői a 30-as években tárgyaltak India jövőző alkotmányáról. Ámbédkar a londoni kerekasztalnál ült, Gandhi a börtönben. Londonban Ámbédkar koncepcióját fogadták el a kitzasztott és szegregált társadalmi csoportok pozitív diszkriminációjáról és önálló választókerületeiről. Gandhi éhségstrájkba fogott a börtönben, mert nem mindenben értett egyet Ámbédkarral. Ámbédkar fölkereste őt a börtönben, és kettejük börtönbéli megállapodására épült a független India alkotmánya, melynek kidolgozásában főszerep jutott Dr. Ámbédkarnak, aki a független India első igazságügy-minisztere lett Nehru kormányában.

Dr. Ámbédkar a vallásokat azonosította társadalmi szerepükkel. Súlyos szavakkal és súlyos művekben ítélte el a kasztrendszer, a rab-szolgaság, a gyerekházasság, a nőkel való bánásmód miatt hazája mindkét meghatározó felekezetét, a hinduizmust, melybe beleszületett, és az iszlámot. Gandhit sem kímélte.

Dr. Ámbédkar családjogi és egyéb reformtörekvései jelentős részben elakadtak a papság ellenállásán. Ő pedig már régóta tanulmányozta különböző felekezetek különböző ágazatait, hogy meglelje azt, amely megfelel a „józan észnek”, a modern tudománynak, a szabadság és az egyenlőség elveinek, és nem eszményíti a szegénységet, nem hirdeti, hogy szegénynek lenni jó, amikor rossz.

Dr. Ámbédkar félmillió követőjével együtt monumentális szertartás keretében áttért a buddhista vallásra, és megírta fő művét *Buddha és az ő Dhammája* címmel. Ez a „dalit Biblia”, mely már csak Ámbédkar halála után jelenhetett meg, mert szerzője a nagy áttérési szertartás után két hónappal meghalt.

Indiában dr. Ámbédkarnak nagy kultusza vagyona. Születésnapja nemzeti ünnep. Rengeteg intézmény viseli a nevét. Ellentábora is jelentős. Természetesen, hisz a szabadság és az egyenlő jogok, az egyenlő emberi méltóság ellenségein kívül a hinduizmus és az iszlám elkötelezett híveinek ellenszenvét is kiérdemelte.

Dr. Ámbédkar követőinek közösségét, a Dzsaj Bhim felekezetet 2007-ben jegyezték be egyházként, és 2011-ben taszították ki a kitaszítottakért kiálló többi felekezettel együtt az egyházak sorából.

Jó reggelt!

*December 7-e van. Ezen a napon 72 évvel ezelőtt levelet írt egy pedagógus. Édesanyám, édes párom és édes leányom kolléganője. Biztosan ő is édes volt valakiknek. Vagy most is az. Nem valószínű, de nem is teljesen lehetetlen, hogy közöttünk él még. Ezt nem tudjuk. Csak azt tudjuk, hogy nem volt neki zongorája, és azt tudjuk, hogy 1944. december 7-én levelet írt, melyet a Nemzeti Levéltár őriz, és Ungváry Krisztián onnan idézte bele a *Horthy-rendszer mérlege* c. könyvébe: „Én mint tanítónő eddig is nagy hiányt éreztem e hangszernek dalok és más egyebek betanításánál, de fizetésből nem állt módomban venni. Ezért kérem, hogy az általuk lefoglalt volt zsidó zongorából részemre juttatni szíveskedjenek. Ha lehetne úgy a Bocskai u. 11. szám alatt levő F. E. zongoráját kérném. Szíves jóindulatukban bízva maradok...”*

Miként az én édeseim mindhárom generációja, nyilván ez a tanítónő is súlyosan alul volt fizetve. Úgy érezte, és bizonyára jól érezte, hogy igazságtalan vele az élet. Nem tudjuk, milyen tanítónő volt, de lehet, hogy jó. Hogy szerette a tanítványait, azok

meg őt. Szálasi Ferenc és Lutz Gizella is őszintén szerette egymást. És hát ez a tanítónő mégsem volt Szálasi. Horthy, Rákosi és Kádár pribékjei között is voltak szerető családapák. Ez a tanítónő pedig bizonyára nem ölt, nem vert, nem látta magát hullarablónak sem a saját szemében, sem a másokéban.

De F. E.-t mégis ismernie kellett. Tudta, hol lakik, s hogy megfelelő minőségű zongorája van neki. Rokona nem lehetett, mert akkor nem ő kérvényez, hanem az övét kérvényezik. Talán tanította valamikor ezt az F. E.-t. Vagy a gyerekeit. Mindenesetre azt kellett gondolnia, hogy ez az F. E. már nem fog hazajönni, és nem akar a zongoráján zongorázni. A halálmenetek november 3-a és 21-e között indultak Budapestről. F. E. a levél elküldése előtt kettő-öt héttel indulhatott a halálba. Honnan tudhatta ez a tanítónő, hogy odaért-e? Kollégája, Kálmán Józsefné Fülep Etelka tanítónő, az édesanyám például nem ért oda. November 11-én indult el. Majd csak karácsony táján viszik be őt a lichtenwörthi táborba, ahol április 3-án, a halál küszöbén fölszabadul. December 7-én valahol Burgenlandban dolgozik a sáncokon. Lehet, hogy F. E. is túlélte még arrafelé. Lehet, hogy el sem ment. Hogy csak áttelepítették egy csillagos házba, és úgy maradt árván a zongora. Lehet, hogy bujkált védlevéllel vagy anélkül.

Mit gondolhatott a tanítónő, mennyi ideje van még F. E.-nek meg-

halni, ha esetleg él még? Az oroszok már itt voltak a kertek alatt. Csepelen állt a front.

Lehet, hogy a tanítónő nehezen írta meg azt a levelet. Lehet, hogy sokat tépelődött előtte. Lehet, hogy mások beszéltek rá, ne legyen már olyan mamlasz. Lehet, hogy még azon is külön tépelődött, megjelölje-e konkrétan F. E. zongoráját, vagy csak úgy, általában kérjen egyet. Ostromlott városban kellett a zongoraszállítást megszervezni. Nem lehetett könnyű. Sem olcsó. Egy kispénzű tanítónőnek. Vacak zongoráért nyilván nem érte volna meg. Ha csak úgy általában kér zongorát, s nem egy konkrétat, melyről tudja, hogy jó, esetleg rászóznak egy olyat, mely keveset ér.

Például azt, amely nagyanyámék lakásában maradt a Klauzál téren. Nagymamám ekkor Theresienstadt-ban van, nagyapám és nagynéném svéd papírokkal bujkál a városban. Szegénytanítónő szemét kiszúrhatták volna azzal az olcsó, fatőkés zongorával, amely az övék volt. Aztán meg az enyém. Amikor a nagyszüleim másfél évtizeddel később a nagynénémék után kimentek Kanadába, a zongorájuk hozzánk került. Akkor már én is megvoltam, de még alig. Amíg elég kicsi voltam hozzá, a zongora alatt játszottam, később meg rajta.

S vajon mit talált F. E. a Bocskai II-ben vagy akárhol, amikor hazajött, ha hazajött? S egyáltalán, mit kerestett. Aczél György az életútinterjúja szerint zempléni pártitkár korában,

1946-ban önkorlátozásra intette a hazatért zsidókat: „összehívtam a zempléni zsidókat, és azt mondtam, hogy kérem, ha nem akarják örökké az antiszemitizmust, hagyják abba a falu fölforgatását, hogy hol van a hokedlijük. Ha itt akarnak élni, akkor békét kell valahogy kötni az emberekkel.”

A hokedli itt pars pro toto, a minden helyén áll. Édesanyámat nem kellett a konfliktuskerülésre figyelmeztetni. Egy szót sem szólt, amikor a Csikágóban szembe jött vele az utcán szerény ruhatárának legértékesebb darabja. De nem a ruha fájt neki, hanem aki benne volt. Hallgatott, de nem felejtett. Hatvan év múltán is ott volt a sűrű, keserű fájdalom a szemében, amikor fölidézte azt a jelenetet. Ez nem múlik. Nem múlik semmi, amit ekkor, abban a világvégi, életvégi állapotban az emberek megtudtak magukról és egymásról. Elmondani azt szinte lehetetlen, elfelejteni meg teljesen lehetetlen. Anyám beszélt erről, amennyire tudott, de annyira nem tudott, amennyire benne volt. A legsúlyosabb az volt, amit az áldozatok egymásról tudtak meg. Mert hiszen egymáshoz voltak közel. Azt látták legközelebről, hogy ki hogyan törik meg, fordul ki önmagából, veszi el méltóságát, engedi el magát, lesz mindenre képes és mindenre képtelen. És anyám ítélete erről nagyon súlyos volt. És sokszor gondolkodtam azon, mennyire érdemeltem volna meg azt az ítéletet én, ha ott vagyok Lichtenwörthben, ahol az anyámhoz

hasonló erős asszonyok rugdalták a férfiakat felkelni, mosakodni, törődni magukkal, nem legyilkolni egymást a kenyérmorzsákért... Mi, későn született mázlisták soha nem tudjuk meg magunkról és egymásról, amit a szüleink, nagyszüleink megtudtak. És nagyon szeretném én azt tudni. És nagyon nem szeretném.

Jó reggelt!

December 9-e van. 1990-ben ezen a napon választottak a választópolgárok tőlünk északra is és délre is. Északra is, délre is hatalmas fölényrel győzött a győztes. Lengyelországban a pártállam ellenzékének a vezére, Lech Walesa győzött azzal a hatalmas fölényrel, Jugoszláviában pedig a pártállam vezére, Szlobodan Milosevics, aki 1986 óta vezette a Szerbiai Kommunista Szövetséget.

Lengyelországban a pártállam ellenzékén kívül más labdába sem rúgott. Walesa a nem kevésbé ellenzéki miniszterelnökkel, Mazowieckivel és egy Kanadából hazaszakadt populistakalandorral, Tyminskivel szemben győzött. Tyminski gyors gazdagodást ígért mindenkinek. Walesa pedig az egy éve zajló és a lakosság túlnyomó részét nagyon megterhelő Balcerowicz-féle sokkterápia folytatását.

Ekkor az egy főre eső nemzeti össztermék Magyarországon kb. másfélszer akkora volt, mint Lengyelországban. Ma már Lengyelországban magasabb párszáz dollárral. Lengyel-

ország a rendszerváltás után sokkal többet fejlődött, mint Magyarország. És ezt a fejlődést a kilencvenes évek elején alapozták meg.

Abban az elnöki ciklusban, amelyben Walesa összeveszett minden párttal + a néppel. Jól el is vesztette a következő elnökválasztást 1995-ben. Egy pártállami káder, Alexander Kwasniewski győzte le őt. Amikor 2000-ben újra próbálkozott, baromira leégett. A szavazatok 1, azaz egy százalékát szerezte meg.

Szerbiában a Tito halála után föltörő és egyre inkább elvaduló nacionálbolsevista irányzat dominált. A Pozsgay-féle nacionálbolsevizmus semmi nem volt a Milosevicséhez képest. Amivel Milosevics az első szabad választásokon meg is tudta őrizni az egypártrendszerben megszerzett hatalmát. Tönkreverte ellenzékét, mely Vuk Draskovics vezetésével még nacionalistább antibolsevizmussal igyekezett fölébe kerekedni. Milosevics azzal kampányolt ellenük, hogy „ezek káoszba taszítanak az országot” – és az emberek biztonságáigényére apellált sikerrel. Draskovicsék pedig a totális változásigényre apelláltak teljesen sikertelenül. Azt hirdették, nem baj, ha leromboljuk, ami van, majd újjáépítjük jobbnak.

Milosevics győzelme után két héttel Szlovéniában népszavazást rendeztek. Nagyon magas részvétel mellett, hatalmas többséggel megszavazták Szlovénia függetlenségét. Jugoszlávia szétesése Szlovénia majd-

nem vértelen kiválásával megkezdődött. Iszonyatos polgárháborúval folytatódott. A történészek egy része már leszorította 150 ezer alá a halálos áldozatok becsült számát, más része azonban 250-300 ezer áldozatot valószínűsít. Nem valószínű, hogy Jugoszlávia földje föltárta már összes tömegsírját.

A polgárháború ideális körülményeket biztosít ahhoz, hogy a parlamentáris demokrácia intézményeit és normáit leépítsék, illetve beépítésüket elszabotálják. Ezen ideális körülmények hatalomban tartották Milosevicset a polgárháború mindhárom szakaszában. Mire a polgárháború véget ért, Milosevics már lényegében bebiztosította magát a szabad választások ellen, 2000-ben a hatalmi apparátusa már alkalmas volt a választási eredmények nagymértékű meghamisítására, csak hát ezt akkor már az utca nem tűrte el, és a hősiessen kitartó tiltakozók számíthattak a nagyhatalmak támogatására, azok után, hogy az előző évben a NATO-nak kellett a tömeggyilkos háborús bűnösök vezetése alatt álló Szerbiát a további népirtástól bombákkal elrettentenie.

Horvátországot ebben az évtizedben nacionál-antibolsevisták uralták, azok gyakorolták ott az illiberális antidemokráciát, azok vívták ki a polgári Európa egyöntetű megvetését. Tudjman és Milosevics, miközben csapataik egymást gyilkolták, titkos megállapodásban osztották föl az

egykori Jugoszláviát, és megalkudtak a bosnyákok bőrére, akik végül is a halálos áldozatok zömét adták.

Szerbia népének igen jelentős része ma is a maga hőségének tekinti Milosevicset. Az általa alapított szocialista párt ma is hatalmon van.

2008-ban két kormánytag, a Szerbiai Szocialista Párt két alelnöke fellekereste születésnapján Milosevicset a temetőben. És azt nyilatkozták, hogy az ő pártjuknak folyamatosan emlékeztetniük kell a Milosevics által képviselt értékekre, mert a szerb szocialisták ellenségei újra akarják írni és meg akarják hamisítani a történelmet. Márpedig a történelmi igazság az, hogy „Szlobodan Milosevics egész élete folyamán, így a hágai törvénytörés előtt is megmutatta, hogy elkötelezett híve a szabadságnak, az igazságnak és az egyenlőségnek”.

Hát ennyit mára, a történelmi igazságról.

Jó reggelt!

December 18-a van. A migránsok nemzetközi napja. 2000 óta. Akkor volt éppen tízéves az ENSZ 1990-es konvenciója a migránsok és családtagjaik jogainak védelméről. Ez a világnap nem tartozik azok közé, amelyek nyomot hagynak a magyar sajtóban.

Az 1990-es konvenciónak is és az idén szeptember 19-én a menekültügyi ENSZ-csúcson megszületett New York-i Deklarációnak is az a sajátossága, hogy egyszerre hangsú-

lyozza a határok megerősítését, a jogi és minden szempontból rendezett viszonyok megteremtését és a migránsok, a menekültek jogainak tiszteltetését, a határátlépés lehetőségének biztosítását, a méltányos eljárást, a non-refoulement elvének föltétlen érvényesítését. (Ez az elv azt jelenti, hogy menekültet tilos visszakényszeríteni azokhoz, akik elől menekül, és ez a tilalom vonatkozik minden olyan országra is, mely ezen elv érvényesülésének szempontjából nem biztonságos.) Eközben Európa nagy részén és főleg Orbán Viktor növekvő befolyási övezetében magától értetődő axiómává vált, hogy a határok védelme és a migránsok-menekültek jogainak védelme ellentétes egymással, vagy az egyik, vagy a másik.

Ban-Ki-moon főtitkár a migránsok nemzetközi napján arra biztatta a világ országait, hogy mozgósítsák elő a biztonságos, szabályozott és rendezett migrációt, mely elősegíti a béke, a jólét, az emberi méltóság mindenki számára lehetőségeket nyitó világának fölépítését. Az International Migrants Day honlapjának főszövege így kezdődik: „Az emberi történelem folyamán az egyének migrációja bátorságot fejezett ki, le akarták győzni az ellenségeskedést és jobb életet akartak élni.” (Hevenyészett gyorsfordítás, elnézést.) A honlap szövege szerint a közlekedési és a kommunikációs eszközök gyors fejlődése egyre nagyobb tömegek számára nyitja meg

a migráció lehetőségét, egyre többekben kelti föl, erősíti meg a migráció vágyát, ez számos országban új kihívásokat és lehetőségeket teremt. Ez alkalmat ad arra is, hogy aláhúzzuk, hogy világos az összefüggés a fejlődés és a migráció között.

Az itt a nagy probléma, hogy azok az ENSZ-dokumentumok, melyeket éppoly simán átereszt, mint amilyen simán semmibe vesz a menekülteket termelő, üldöző, jogaikat eltipró országok tömege, és az a kincstári optimizmus a világ perspektíváit illetően, amellyel az ENSZ korifeusai a világ országait megszólítják, nem közelít(enek) a probléma lényegéhez.

A probléma nem van, hanem lesz. Ami van, semmi ahhoz képest, ami lesz. Semmi hozzá képest az a jelenkori borzalom, amellyel európai országok megtagadják a genfi konvenciót, állatokként bánnak a menekültekkel, falakat emelnek eléjük és föltámasztják ellenük a gyilkos tömegindulatokat.

Az univerzális probléma valódi dimenziói a következő évtizedekben fognak kibontakozni. Olyan kérdésekkel kerül szembe a kisebbségi fejlettségű világ, amelyeket sem kikerülni, sem megválaszolni nem tud. Én legalábbis nem látok kialakulófélben reális válaszokat.

A föltörő gazdaságnak, jólétnek és a szörnyű nyomornak az a tarthatatlan együttállása, amely a 19. század legfejlettebb országait jellemezte, most a világegész szintjén jelenik

meg. És ahogy ez az egész reális, belátható egységgé válik a világot egybefogó kommunikáción és annak demonstrációs hatásán keresztül, úgy jelenik meg globális szinten a valamelyest kiegyenlítődésre kényszerítő igény, mely az egyes országok szintjén a jóléti rendszereket állami keretekben létrehozta. Ma Banglades-ben dolgoznak úgy nők és gyerekek, ahogy két évszázaddal ezelőtt Angliában dolgoztak. Amikor Robert Owen a gyáraiban a munkaidőt 14-ről 10 órára csökkentette, és csak tíz éves koruktól volt hajlandó dolgoztatni a gyermekeket.

A kiegyenlítődés elemi igénye fog megjelenni többek között a léptéket váltó migráció formájában a fejlett világ határain a következő évtizedekben, a globalizáció következő fázisában. A migránsok százmilliói a kiegyenlítődésben elemileg érdekelt, saját borzalmas helyzetüket a vilgkommunikáció által fölismerő milliárdok képviselőiként kérdőjelezik meg irtózatoss mértékű történelmi előnyüket vagy legalábbis annak mértékét.

A mai európai normák szerint egy települési önkormányzat szuverenitása nem terjedhet odáig, hogy meghatározza, ki léphet be a területére, ki nem, milyen képzettségű, iskolázottságú, kultúrájú stb. személy vásárolhat meg vagy vehet bérbe lakás céljából lakóingatlan a településen. A települések különböző kategóriái magától értetődően rendelkeztek ez-

zel a joggal egykoron. Voltak határai, falaik, őreik. Ezt a szuverenitást a települések szintjén elmosta a történelem, noha ebbe, amint azt a cigányok törvényeken átgázoló kirekesztését gyakorló településeken látjuk, máig sem nyugodott bele mindenhol mindenki. Nagyon nem. Mi lesz, ha a történelem jelentkezik, hogy ezt a szuverenitást eggyel nagyobb léptékben, az országok szintjén is elmosta? A fejlett világ egyáltalán nincs felkészülve a válaszra, hogy azt a kiegyenlítődési folyamatot, amelyet nem kerülhet meg, és amelyet megkerülni nincs is joga, miként egyeztesse össze az életformájával, a demokráciájával, az alighanem elemi erejű tömegellenállással. A kiegyenlítődési törekvések egyik formája lesz a migráció, melyben szétválaszthatatlanul összekeverednek a különböző motivációk, az üldözésből, a nyomorból, a reménytelenségből való menekülés, a taszítás és a vonzás. A megváltozott világhelyzet, a megváltozott nagyságrend, a motivációk összetettsége használhatatlanná teszi az egész menekültügyi jog- és normarendszert, melyet az utolsó világháború után alakítottak ki, közel hetven évvel ezelőtt.

Röviden: a legsúlyosabb, legnehezebb kérdések, morális, politikai, gazdasági, elvi dilemmák előtt állunk. És ha észrevesszük, hol állunk, rádöbbenünk, milyen baromira tanácstalanok vagyunk.

Jó reggelt!

December 21-e van. Az optimizmusról lesz szó ezen a legrövidebb napon. Már 1938-ban is ez volt a legrövidebb nap. Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni ezen legrövidebb nap végén belesóhajt a naplójába: „Megint magányos este, csak vacsorán volt rövid ideig Kun Miklós. Miket mesél Bécsről!” Az első zsidótörvény után vagyunk, a másodikat két nap múlva terjesztik a parlament elé, kilenc hónap múlva kitör a háború. Kun Miklós a Nemzetközi Vöröskereszt főorvosaként gyerekek százainak az életét menti majd meg. Most, ahogy Fanni lejegyzi, azt meséli a náci birodalom részévé vált Bécsről, hogy egy náci banda az utcán letétette egy zongoraművész tenyerét az utcára, és átmasíroztak rajta, hogy teljesen összetörjék és egy életre használhatatlanná tegyék. Kun Miklós a numerus clausus miatt Bécsben szerzett orvosi diplomát. Sok ismerőse volt ott. Meséli, hogy az egyiket csak úgy agyonverték. Fanni nagyon fél és nagyon tanácstalan. „És még mindig van egy buta remény bennem, vagy az ösztönöm súgja, hogy nem kell elmenni, nem kell erre gondolni, nem lesz itt is ez a borzalom. De ha ilyet hallok, úgy elfog a tanácstalanság, és csak egyetlen előrelátás dolgozik bennem, hogy be kell szerezni egy revolvert. Nem tudom elképzelni, hogy ilyenek történjenek, és talán igaza lesz a szomorú viccnek, hogy a pesszimisták Ausztráliában vigadoznak, míg

az optimisták a dachau koncentrációs táborban. A mi optimizmusunk is ide vezetne egyszer?” Ennél pontosabban nem kérdezhetett rá Fanni a saját optimizmusára, hiszen akkor még nem létezett a Heidenau láger Žagubica fölött a hegyekben.

Az előző napon írt Fanni Hevesi Andrásról, kinek *Párizsi esője* nem sokkal azelőtt jelent meg a Cserépfalvinál. „Ő, a főoptimista most úgy látja, hogy csakugyan itt a vég, és csak az elmenésre gondol... Nem gondolja végig a dolgokat, nem akarja látni, hogy olyan értelmetlen dolog az elmenés.” Hát, Hevesi András még mindig túl optimista volt ahhoz, hogy Ausztráliában mulatozzon a pesszimistákkal. Elment ő Párizsba valóban. De onnan nem ment tovább a világ végére, akár Afrikába, bárhová, ahogy tervezte, hanem beállt a francia hadseregbe az az antikatonának született kövér ember harcolni a nácik ellen, és el is esett az első adandó alkalommal évekkal azelőtt, hogy Radnótit fölvitték volna Žagubica fölé a hegyekbe.

Fanniban fölmerül, mindig fölmerül, hogy hátha mégis azoknak van igazuk, akik elmennek. Hátha csak áltatja magát. Csak hát mindig sikerül neki az elmeneteltől, az idegenségtől rettenetesebben félni, mint a maradástól. „Rettenetesen félek minden idegenségtől, és ismerve élelmetlenségünket, úgy érzem, hogy nekünk a biztos éhhalál lenne az elmenés”.

Nem sokkal azelőtt jelent meg a *Meredek út*. De: „Nemigen jön Mik könyvéről kritika. Hát kell most könyv? Vers, olvasnak most?... Kicsit jobban lehetne azért adminisztrálni, de Mik is valahogy olyan nehezen mozdul miatta. Minden béna és tönkretett.”

A *Járkálj csak, halálraitélt!* ekkor már rég meg van írva, az még az előző kötet címadó verse volt. A *Meredek út* is tele van a halállal. Ebben temeti el Radnóti Kosztolányit, Juhász Gyulát, ez kezdődik a *Huszonnyolc évvel* („Mögöttem két halott, / előttem a világ... A két halál megérte-é?”). Folytatódik az *Ez volna hát...-tal*: „E ritkán szálló szó, e rémület, / ez volna hát a termő férfikor?” A vers végén megjelenik Fanni is: „Már ébredez, álmos, szelíd szemén / az éber értelem villan megint, / álmára gondol s készül a vadnál / vadabb világba, míg körültekint.”

Október 7-én Fanni a naplója szerint moziba ment egy szép francia filmhez, amely előtt, a „szomorú híradó” alatt kitört a nézőtéren a „hülye taps” annak, akit a Fanniék mögött ülő zöldingések „a század legnagyobb elméjének” neveznek. Ezen a napon írta Radnóti az *Il faut laisser...-t*, idézve Ronsard-t: el kell hagyni az otthont, a gyümölcsöst, a kertet... „Ronsard-t

a földbe tették, / s majd megfagy rajtad is, ne félj, a gyöngy verejték”.

És aztán ott van a *Himnusz a békéről*: „s állj meg fölöttünk is, mert megfagyunk / e háborúk perzselte télben itt, / ahol az ellenállni gyöngye lélek / tanulja már az öklök érveit”. És „egyszer béke lesz. // Ó, tarts ki addig lélek, védekezz!”

Mi lett volna, ha elmentek volna? Ha nem lett volna *Bori napló*, a *Hetedik* és a *Nyolcadik ecloga*, az *À la recherche*, az *Erőltetett menet* és a négy *Razglednica*, ha más élet tart másmeddig, ha más levél íródik a hitveshez, ha más versek születnek meg ezek helyett? Ha van Radnóti Rákosi idejében, '56-ban, ha megéri, nemcsak Fanni, de Radnóti is, hogy az egykori napló levakarhatatlan kis nyüzsgönce, Aczél György lesz a kegyek és kegyetlenségek ura? Vajon őt is befogták volna a nemzeti közmegegyezésbe, mint Ilylyést, Némethet és Déryt? Vagy maradt volna szuverén, rendszerfüggetlen barát, mint Ottlik?

Hát hiszen lehetett volna *Bori napló* is és az évezred végéig kitartó élet is, nem zárták ezek ki egymást, csak egy nappal később kellett volna a másik transzporttalleindulni...Csakafátum.

Milyen lett volna a nyolcvanéves, rendszerváltó Radnóti? Jó lenne tudni? Vagy nem?

© Döbrentey Dániel